

Tilburg University

Het geheime wapen van de rijkswacht

Fijnaut, C.J.C.F.

Published in:
De Nieuwe Maand

Publication date:
1980

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Fijnaut, C. J. C. F. (1980). Het geheime wapen van de rijkswacht. *De Nieuwe Maand*, 23(7), 498-512.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Het geheime wapen van de rijkswacht

Ter inleiding: een bedrieglijke maar interessante terugblik...

In de laatste aflevering van de *Revue van de Rijkswacht* werpt kolonel Saint Viteux, die vanaf het begin een leidende rol heeft gespeeld in de automatisering van het informatiesysteem van de rijkswacht, naar zijn zeggen een terugblik op de weg die sinds 1970 door de rijkswacht op dit punt werd afgelegd (1). Bij lezing van dit artikel komt men evenwel bedrogen uit: er wordt niet of nauwelijks ingegaan op de ontwikkeling die de automatisering in dit korps de afgelopen 10 jaar heeft doorgemaakt. Dit neemt niet weg dat het toch om een belangrijk artikel gaat. Voor het eerst worden hier nl. door de rijkswacht openlijk de automatiseringsprojecten verdedigd, die in de afgelopen jaren werden uitgevoerd. Dit artikel van Saint Viteux kan dus worden beschouwd als de eerste openlijke reactie van de kant van dit korps op de omvangrijke kritiek die het in het afgelopen jaar op het vlak van de vergaring, de verwerking en het gebruik van operationele informatie kreeg te verduren.

Al noemt Saint Viteux één enkele keer de bekommernis van "sommige mensen" voor het privé-leven van de burgers

lofwaardig, in het algemeen heeft hij voor de critici geen goed woord over. Zo schrijft hij dat "men zich, naar aanleiding van bepaalde uitlatingen via de massamedia de vraag kan stellen of men in deze materie (computertoepassingen inzake criminaliteitsbestrijding, C.F.) niet poogt het publiek te misleiden". Hij wrijft de critici ook dubbelzinnigheid aan: "We blijven er dan ook van overtuigd dat diegenen die nu kritiek uitbrengen op de automatische verwerking van onze informatie de eersten zouden zijn om het de Rijkswacht ten kwade te duiden, naar het voorbeeld van Italië (1962) en Zweden (1960), dat ze geen beroep zou gedaan hebben op moderne technische middelen om haar preventieve en repressieve opdrachten op het gebied van de criminaliteit beter te kunnen volbrengen". Eveneens verwijt hij hun onbegrip: "Zelfs indien de computer door velen nog miskend is — vandaar wellicht de ongerechtvaardigde vrees die hij inboezemt — maakt hij hoe dan ook deel uit van onze dagelijkse realiteit. Morgen zal hij zijn intrede doen in onze huiskamer, net zoals eerst de radio en later de televisie het hem hebben voorgedaan, en dit spijts alle negatieve kritiek". En Saint Viteux besluit zijn artikel met de stelling dat de

rijkswacht door de automatisering zal "kunnen doorgaan met het vervullen van haar opdrachten die, wat sommigen er ook over mogen beweren, de voornaamste waarborgen voor onze democratie zijn".

Wie denkt dat de auteur deze ernstige verwijten aan het adres van de critici preciseert of met serieuze argumenten staaft, komt opnieuw bedrogen uit. Zijn uiteenzetting hangt — zoals uit bovenstaande aanhalingen al genoegzaam moge blijken — aan elkaar van onbewezen stellingen, beheerstechnische gemeenplaatsen, oncontroleerbare gegevens en talrijke geloofsartikelen. En wie hij nu wat precies verwijt blijft intussen volstrekt duister.

Vooraf dit laatste vind ik verwerpelijk. Van hoge officieren van de rijkswacht mag worden verwacht dat zij met open vizier en zonder het gebruik van zo'n manipulatietechniek van laag allooi de organisatie en het optreden van dit korps verdedigen tegen openlijke kritiek. Materieel gezien is er trouwens geen enkele reden om zo'n dubieuze discussietechniek te hanteren: de belangrijkste critici en hun kritieken zijn bekend. Ze zetelen in het parlement en hun kritiek is afgedrukt in parlementaire documenten. Bovendien lijkt mij het gebruik van deze techniek in dit verband niet zo gelukkig te zijn: met dit artikel in de hand kan gemakkelijk worden beweerd dat de rijkswacht de initiatieven die door de regeringspartijen en in het parlement zijn genomen om haar (geautomatiseerde) informatiesysteem aan een officieel onderzoek en aan nadere regeling te onderwerpen, met een arrogante laatdunkendheid beoordeelt die nauwelijks valt te rijmen met het democratische imago dat dit korps steeds weer van zichzelf ophangt...

Overigens is deze oppervlakkige, genie-

pige en laakbare verdediging karakteristiek voor het gebrek aan openheid waarmee de automatisering van het informatiesysteem van de rijkswacht ter hand is genomen en tot nu toe werd uitgevoerd, met name op hét gevoelige punt: de kwestie van de bescherming van het privé-leven. Saint Viteux stelt in zijn artikel wel (wéér zonder nadere uitleg natuurlijk!) dat "de rijkswacht zich heeft ingespannen om haar politiek in dit domein af te stemmen op de optiek van buitenlandse wetgevingen en van de wetsvoorstellen die gedurende de laatste jaren in de Kamers werden neergelegd", maar een feit is b.v. dat de openbaarheid van en de publieke en private controle-mogelijkheden op het (geautomatiseerde) operationele informatiesysteem van de rijkswacht op dit moment heel wat geringer zijn dan die van vergelijkbare systemen in Duitsland, Nederland en de Verenigde Staten! Nog steeds is niet officieel bekend welke operationele informatie nu precies door de rijkswacht wordt verzameld en eventueel automatisch wordt bewerkt. Nog steeds is er geen officiële, onafhankelijke instantie die het informatiesysteem van de rijkswacht controleert en waarbij burgers uitleg kunnen vragen over daadwerkelijke gegevens die de rijkswacht mogelijk over hen bijhoudt. Ten aanzien van de politiediensten in de genoemde landen is dit momenteel echter wel in meer of mindere mate het geval (2). Saint Viteux moet niet kletsen!

Bij het opzetten van het geautomatiseerde informatiesysteem was men er zich in de rijkswacht overigens wel degelijk van bewust "dat de privacy niet zo licht op te vatten is en dat het uiteindelijk wel DE struikelblok voor de informatiek zou kunnen worden" (3). Eveneens moet worden erkend dat de rijkswacht allerhande maatregelen heeft

getroffen om haar geautomatiseerd informatiesysteem te beveiligen, òòk vanuit het oogpunt van privacy. Dat de privacy niettemin toch een belangrijk struikelblok voor de rijkswacht is geworden, zal wel diverse oorzaken hebben, maar een belangrijke factor lijkt mij te zijn dat naar het grote publiek toe nog steeds geen voldoende opening van zaken is gegeven. Hoe kan ook van geïnteresseerde burgers worden verlangd dat zij vertrouwen stellen in de beheerders van een informatiesysteem dat welhaast per definitie zéér gevoelige persoonsgebonden informatie bevat, maar die hun grondige kennis van dit systeem onthouden en hun alleen onder zéér zware druk van de publieke opinie er een kijkje in gunnen (de verzameling van syndicale gegevens) (4)? Naar mijn mening heeft de rijkswacht zodoende op de eerste plaats zélf haar legitimiteit op dit punt ondergraven.

Met het bovenstaande wil ik niet beweren dat wanneer er publiekelijk wél duidelijkheid zou zijn of zou worden verschaft over het operationele systeem van de rijkswacht, dat er dan op dit punt geen conflict zou rijzen tussen de rijkswacht en nadenkende burgers in dit land. Zo'n conflict is m.i. onvermijdelijk omdat het beeld dat de rijkswacht van zichzelf in theorie en praktijk huldigt en het beeld dat b.v. sommige socialisten van dit korps voor ogen staat, beslist niet samenvallen (zie verderop), en in het spoor van zo'n verschil de onderscheiden opvattingen omtrent "privacy en politie" elkaar beslist niet dekken. Maar ik waag toch te betwijfelen of het conflict dan zo hoog opgelopen zou zijn als nu 't geval is. Het kan toch immers moeilijk ontkend worden dat er een diepe vertrouwenscrisis is ontstaan tussen het parlement en de rijkswacht. Een ernstiger geschil is voor een

politiekorps in een democratische rechtsstaat niet denkbaar. Maar Saint Viteux is zich kennelijk van de ernst van de situatie niet bewust. Het parlement lijkt nu, onder druk van de publieke opinie, de rijkswacht de openheid te willen afdwingen die dit korps zelf, of althans zij die er sinds jaren de politieke verantwoordelijkheid voor hebben gedragen, nooit uit eigen beweging hebben willen verschaffen aan de inwoners van dit land.

In welke mate deze politieke vertrouwenscrisis samenhangt met de ernstige vertrouwenscrisis die in de schoot van de rijkswacht zelf momenteel woedt tussen het commando en de verenigde manschappen van dit korps, is een kwestie die ik hier enkel wil aanstippen (5). Met name om erop te wijzen dat men zich ook in de huidige discussie over de rijkswacht niet moet laten vangen door de idee dat het rijkswachtkorps "één en ondeelbaar" is, hoe graag de korpsleiding zelf en — merkwaardig genoeg — extreem-politieke groepen deze *idée fixe* ook koesteren. Meer concreet : niet alle rijkswachters zijn Saint Viteux's die zich blind staren op de "computer" en zodoende geen oog meer hebben voor de geïsoleerde positie waarin zij zich bevinden.

Het "informatiewapen" van het politieapparaat : initiatieven van parlement en regering

Het valt niet mee om een goed beeld te krijgen en te houden van de discussie die op het niveau van parlement en regering over het informatiesysteem van de rijkswacht wordt gevoerd. De diverse initiatieven lopen niet alleen kriskras door elkaar en betreffen niet alleen de rijkswacht maar er wordt ook ontzettend

weinig bekendgemaakt van hun verloop. Wat is zo momenteel de stand van zaken?

1. Op de eerste plaats kan melding worden gemaakt van de interdepartementale werkgroep waarvan sprake is in het regeerakkoord van 12 mei jl. (6). Volgens de tekst van dit akkoord is deze werkgroep belast "met het formuleren van voorstellen inzake algemene conceptie van het politieapparaat in ons land en de principiële herverdeling van de taken onder de verschillende politieorganen in de ruime betekenis". Het lijkt mij onvermijdelijk dat deze werkgroep zich ook bezig zal moeten houden met het probleem van de informatie: eventuele verdeling van taken impliceert herziening van de informatiecircuits; al jaren ligt er het probleem van de coördinatie van de diverse automatiseringsprojecten bij gemeentepolitie, gerechtelijke politie en rijkswacht e.a. Men mag van deze werkgroep evenwel niet te veel verwachten, onder meer niet omdat hij bij mijn weten nog niet of nauwelijks is samengekomen, laat staan heeft gewerkt. Trouwens, in vergelijking met het vorige regeerakkoord heeft dit initiatief aanzienlijk aan politieke waarde ingeboet. Toen was er immers nog sprake van een "ministeriële commissie voor de politieproblemen"! Niet dat deze commissie werkzamer was dan de huidige: het verslag dat binnen een jaar klaar zou moeten zijn, is er nooit gekomen. En dan te bedenken dat de huidige commissie niet eens aan een rapportage-termijn is gebonden...

2. Evenals in het vorige regeerakkoord staat in het laatste akkoord ook dat "de regering zal aandringen op de oprichting van een parlementaire commissie die moet gelast worden met het toezicht op de aanwending van de informatiesystemen van de rijkswacht en

de gerechtelijke politie" (7). Op 7 juni jl. schreef *De Morgen* dat de conferentie van de fractievoorzitters van de Kamer op 5 juni had besloten tot de oprichting van deze commissie (8). *De Standaard* van 20 juni jl. maakte er melding van dat de werkgroep die was opgericht om de taak van deze commissie te bepalen, verslag had uitgebracht bij het bureau van de Kamer (9). In dit verslag zou vooral gehandeld worden over de moeilijkheden om de bevoegdheid van deze commissie te bepalen. Tot nu toe (2-9-1980) is deze commissie nog steeds niet geïnstalleerd, maar afgezien hiervan: het feit dat men nu al niet goed raad weet met deze commissie, voorspelt niet veel goeds. Wat zal er van haar toezicht terecht komen? Als men bij gebrek aan beter alleen nog maar de tekst van het regeerakkoord nader bekijkt, dan roept die in elk geval al heel wat vraagtekens op. Gaat die commissie b.v. alleen toezicht houden op de aanwending, het gebruik van de genoemde informatiesystemen en niet op de verzameling en de verwerking zelf van de informatie? Wat wordt hier trouwens met informatiesystemen bedoeld? Héél het informatiesysteem van de rijkswacht en van de gerechtelijke politie of alleen de geautomatiseerde onderdelen hiervan? Verder, waarom wordt de gemeentepolitie hier niet genoemd? Niet alleen levert zij heel wat informatie aan de beide andere diensten, maar er zijn ook sommige korpsen aangesloten op de computer van de rijkswacht. Een enkel gemeentepolitiekorps (dat van Brugge) heeft trouwens een eigen geautomatiseerd informatiesysteem opgebouwd (10). Eenzelfde redenering kan gemakkelijk worden opgezet voor de landelijke politie, en helemaal voor het minst controleerbare en meest geheime onderdeel van het politieapparaat: de Veiligheid van de

Staat. Waarom deze dienst niet wordt vermeld in het regeerakkoord is in mijn ogen gewoon te gek : als er één informatiesysteem onder doeltreffende en directe parlementaire controle moet worden geplaatst dan is het wel dat van de Veiligheid van de Staat !

3. Ten derde kan de parlementaire "onderzoekscommissie voor de studie van de problemen van de ordehandhaving, etc." worden vermeld. Tot de oprichting van deze commissie werd op 19 maart jl. met eenparigheid van stemmen besloten door alle partijen in de Senaat, uitgezonderd de Volksunie (11). In *De Standaard* van 20 juni jl. heeft men kunnen lezen dat deze commissie was geïnstalleerd met als voorzitter de gangmaker van dit initiatief J. Wijninckx, en dat zij onmiddellijk was begonnen met haar werkzaamheden (12). Blijkens de erbarmelijk slechte toelichting bij het voorstel tot de instelling van deze commissie is een van de belangrijkste taken van deze commissie om binnen 6 maanden grondig en degelijk "de samenstelling en werking van de instellingen, belast met het handhaven van de openbare orde" te onderzoeken, o.a. met het oog op inbreuken op de privacy van de burgers. Om welke instellingen gaat het hier : de parketten, de rijkswacht, bepaalde geheime of half-geheime politiediensten van grote steden, sommige veiligheidsdiensten binnen de rijkswacht en het leger, de diensten voor de veiligheid van de staat ? Het is duidelijk dat deze commissie zich niet alleen zal moeten verdiepen in de vraag welke informatie nu allemaal door de genoemde instanties en diensten wordt verzameld over burgers, maar dat zij zich zeker ook moet inlaten met de wijze waarop deze informatie wordt verzameld, bewerkt en gebruikt. Zo niet, dan kan niet duidelijk

worden uitgemaakt of, en zo ja, in welke zin / in welke mate die instellingen het privé-leven van burgers op onrechtmatige wijze schenden. Al is dit op zich geen onmogelijke opdracht, er rijst al direct de vraag of een parlementaire onderzoekscommissie gemachtigd is zo'n opdracht goed uit te voeren (zie het artikel van L. Neels). Maar zelfs als dit zo zou zijn, dan moet men zich nog afvragen of het voor drukbezette parlementairen mogelijk is om zonder deskundige en technische ondersteuning op een termijn van 6 maanden (dus nog vòòr Kerstmis) zo'n omvangrijke en moeilijke opdracht met succes uit te voeren. Wie een beetje vertrouwd is met (onderzoek van) politiediensten weet dat dit gewoonweg uitgesloten is ! Maar goed, over enkele maanden, als het rapport er ligt, zullen we weten waartoe de commissie-Wijninckx in staat is geweest. Het zou overigens al heel wat zijn als dan blijkt dat deze commissie er ondanks alles toch nog in is geslaagd om — zoals in de toelichting ook staat — na te gaan of de bestaande wetgeving aangaande het optreden van de politie onrechtmatige schending van het privé-leven in de hand werkt, en om adequate voorstellen uit te werken om dit te voorkomen. Maar zelfs bij deze op het oog meer beperkte opdracht zijn de moeilijkheden legio. Om er één te noemen : het optreden van de veiligheid van de staat is nauwelijks aan geëigende wettelijke maatregelen gebonden...

4. Naast deze 3 initiatieven die kunnen rekenen op de steun van nagenoeg alle (regerings-)partijen en die min of meer het hele politieapparaat betreffen, moeten hier de 2 wetsvoorstellen worden genoemd die enkel door de fractievoorzitter van de socialistische partij in de Kamer, L. Tobbyack, zijn ingediend en die beide maar op één politiedienst

betrekking hebben. Op 28 februari 1980 diende L. Többack het wetsvoorstel in tot opheffing van het bestuur van de criminele informatie (BCI). Persoonlijk kan ik me volledig vinden in dit voorstel: het is inderdaad zo dat hier door onbevoegde personen, zonder adequate controle, op geheime wijze recht wordt gehandhaafd, wat in een staat die rechtsstaat wil zijn, eenvoudigweg niet toelaatbaar is (14). De vorige minister van justitie, R. Van Elslande, was evenwel in elk geval geen voorstander van afschaffing van het BCI. Wel wilde hij overwegen of deze rechedienst gereorganiseerd zou moeten worden (15). Van veel meer belang is hier echter het voorstel dat L. Többack op 12 juni 1980 indiende, en dat ertoe zou moeten leiden dat door de rijkswacht geen inlichtingen mogen worden ingewonnen of bijgehouden omtrent "een activiteit of overtuiging op levensbeschouwelijk, cultureel, syndicaal, mutualistisch of politiek vlak" (16). Omdat dit voorstel zo rechtstreeks en volledig het onderwerp van dit artikel raakt, zal het hierna afzonderlijk en uitvoerig worden besproken.

5. Tenslotte moet hier nog het ontwerp van wet tot bescherming van bepaalde aspecten van de persoonlijke levenssfeer worden genoemd dat door de huidige minister van justitie H. Vanderpoorten in een vorige ambtsperiode in de Senaat werd ingediend (8.4.1976) (17). Dit wetsontwerp is weer actueel, niet zozeer omdat H. Vanderpoorten momenteel weer minister van justitie is, maar vooral omdat het met zoveel woorden wordt vermeld in het regeerakkoord van de huidige regering, en nog wel met de toevoeging dat het "dringend (moet) worden goedgekeurd" (18). Over dit ontwerp valt véél te zeggen, maar wanneer men het analyseert vanuit de

gedachte dat het privé-leven van de burger op een behoorlijke manier moet worden beschermd tegen het informatiewapen van politie, rijkswacht en Veiligheid van de Staat, dan zijn de voornaamste bezwaren die tegen dit wetsontwerp — althans tegen het gedeelte dat handelt over de gegevensbanken — kunnen worden ingebracht, mijns inziens de volgende:

— Het is een groot tekort dat dit ontwerp alleen handelt over geautomatiseerde informatiesystemen en dus alle manuele informatiesystemen ongemoeid laat. Op deze manier wordt de nieuwe controle die in deze wet op de gegevensbanken wordt voorzien, uitgeschakeld juist op het punt waarop — gelet op de macht van de politie — het privé-leven van de burger het meest ernstig kan worden aangetast. Wat is er immers eenvoudiger dan om die informatiesystemen, die volgens de betrokken diensten niet te rijmen zijn met die nieuwe controle, maar niet te automatiseren! De bepaling dat in geautomatiseerde gegevensbanken geen gegevens mogen voorkomen betreffende ras of mening of werkzaamheden op het gebied van politiek, syndicalisme, mutualisme, cultuur, levensbeschouwing, of godsdienst, is ten aanzien van het politieapparaat dan ook niet meer dan een dooddooener. Hier wordt de burger bij de neus genomen: zulke gegevens worden, zo nodig (?), wel in manuele systemen bijgehouden... Wil men echt een adequate controle op het informatiewapen van het politieapparaat organiseren, dan is het toch minstens nodig dat officieel precies wordt bepaald welke persoonlijke gegevens de politiediensten wel of niet mogen registreren — en voor hoelang — op welke wijze deze registratie ook gebeurt — en dat er door een onafhankelijke deskundige instantie controle wordt

uitgeoefend op de vergaring, de registratie, het gebruik en de verwijdering van die gegevens. Het wetsontwerp-Vanderpoorten schiet op beide punten schromelijk te kort.

— Evenmin is het aanvaardbaar dat de burger in dit wetsontwerp geen enkele mogelijkheid wordt geboden om te achterhalen welke gegevens er eventueel betreffende zijn persoon zijn opgeslagen in (geautomatiseerde) gegevensbanken die worden “beheerd door overheden die door de wet zijn belast met de opsporing, de vaststelling of de vervolging van de strafrechtelijke misdrijven”. In de memorie van toelichting wordt voor deze regeling alleen het argument aangevoerd dat het toch niet opgaat “dat de daders, mededaders en medeplichtigen de mogelijkheid zouden hebben om vòòr de tenlastelegging mededeling te krijgen van de bewijzen die de rechterlijke overheid jegens hen heeft verzameld”. Wat een argument ! Het feit dat het belang van de opsporing er zich in een aantal gevallen inderdaad kan tegen verzetten dat verdachten al gedurende het vooronderzoek kennis krijgen van bewijsmateriaal dat de politie tegen hen in een concrete zaak heeft verzameld, kan toch nooit een argument zijn om welke burger dan ook onder geen voorwaarde inzagerecht te verlenen in de enorme documentatie- en identificatiesystemen die de onderscheiden diensten er op na houden! Wie zo'n argument hanteert kan niet echt bekommerd zijn om de bescherming van het privé-leven van de burgers en geeft tevens blijk van een verschrikkelijke onwetendheid op politiegebied. Wat zou erop tegen zijn dat burgers wordt medegedeeld welke gegevens er betreffende hen zijn opgenomen in antecedentenregisters, beroepssystemen, geboortedatumsystemen, etc. De toekenning van een

dergelijk recht kan zelfs tot kwalitatieve verbetering van zulke systemen leiden... Dat “criminele inlichtingen” niet zonder meer toegankelijk zijn, ja, dat lijkt mij nogal vanzelfsprekend te zijn, mits vaststaat wat onder zulke inlichtingen moet worden verstaan.

— In aansluiting op het bovenstaande kan nog tegen het wetsontwerp-Vanderpoorten worden ingebracht dat er totaal geen regeling is voor de toegankelijkheid van de politieke informatiesystemen buiten de betrokken burgers om. Hiermee doel ik zowel op de toegang die de onderscheiden politiediensten al dan niet tot (onderdelen van) elkaars informatiesystemen mogen hebben als op de toegang die niet-politieke diensten al dan niet tot deze systemen moet worden verleend. Moet b.v. de Veiligheid van de Staat zomaar toegang worden verleend tot alle informatiesystemen die worden beheerd door gemeentelijke politiekorpsen ? Moeten parastatale instellingen een beroep kunnen doen op politie en rijkswacht om de handel en wandel van sollicitanten na te trekken ? Over al dit soort zaken, die toch zò essentieel zijn als het gaat om de bescherming van de privacy, zwijgt het wetsontwerp-Vanderpoorten als een graf.

Van dit wetsontwerp heeft de burger dus niet veel te verwachten. Zou het trouwens niet beter zijn om een aparte regeling te ontwerpen voor de politieke informatiesystemen ? De instelling van de parlementaire commissie van toezicht op de systemen van de gerechtelijke politie en van de rijkswacht is eigenlijk al een stap in deze richting. Mogelijk dat deze commissie tot de conclusie komt dat, gezien het specifieke karakter van de politieke informatiesystemen, een aparte regeling inderdaad verkieslijk is.

Overziet men al deze initiatieven dan kan allereerst worden opgemerkt dat het

inderdaad niet te veel is gezegd dat er een ernstige vertrouwenscrisis is ontstaan tussen het parlement en de politiediensten, m.n. dan de rijkswacht. Deze crisis is de consequentie van het diepe wantrouwen dat het afgelopen jaar om diverse redenen in brede kring is gegroeid tegen de politiediensten of -dienstonderdelen die meer speciaal actief zijn op het vlak van de criminele en/of politieke recherche. In zo'n situatie ligt het voor de hand dat er door beleidsmensen niet altijd even adequaat en samenhangend wordt gereageerd. De wetsvoorstellen van L. Tobback b.v. doorkruisen volkomen de opdracht van de commissie-Wijninckx. Dit neemt evenwel niet weg dat men zich na lezing van het bovenstaande toch moet afvragen of er in het parlement soms niet te overhaast werd gereageerd en/of te zeer vanuit persoonlijk belang, waardoor de genomen initiatieven elk reëel effect op het gevoerde politiebeleid dreigen te missen, hetzij door hun gebrekkige opzet, hetzij door gebrek aan politieke steun. Ook is het zo dat enkele initiatieven getuigen van bijzonder weinig kennis van zaken. Het is in elk geval toch moeilijk aannemelijk dat de betrokken teksten moedwillig zo krakkemikkig werden geredigeerd. Gecombineerd met het feit dat niet alle machthebbers in het land erop staan te kijken dat "het politievraagstuk" energiek wordt aangepakt, moeten deze 2 overwegingen wel leiden tot de gevolgtrekking dat het parlement misschien niet bij machte zal blijken te zijn om de gewenste ommekeer in het politiebeleid — een betere bescherming van de burger tegen (de gevolgen van) het optreden van de politie — te bewerkstelligen. Het parlement kan het best bewijzen welke macht en welke visie het in deze zaken heeft wanneer eventueel het wetsontwerp-Van-

derpoorten opnieuw ter sprake wordt gebracht.

Het wetsvoorstel-Tobback tot regeling van de informatieve taak van de rijkswacht

Zoals hiervoor reeds werd aangehaald wordt in dit wetsvoorstel op de eerste plaats voorzien dat door de rijkswacht geen inlichtingen mogen worden ingewonnen of bijgehouden "omtrent een activiteit of overtuiging op levensbeschouwelijk, cultureel, syndicaal, mutualistisch of politiek vlak", én geen "gegevens van sociale bijstand of van medische aard, tenzij de betrokkene daarmee uitdrukkelijk heeft ingestemd". Op de tweede plaats worden in dit voorstel een aantal maatregelen opgesomd om het beheer van en de controle op (het gebruik) door de rijkswacht (van) verzamelde gegevens te verbeteren, met name vanuit het oogpunt van een betere bescherming van de privacy. Zo moet de automatisering aan een specifiek koninklijk besluit worden onderworpen. De minister van justitie zal de volle verantwoordelijkheid krijgen voor de verzameling en het gebruik van "de in dit artikel bedoelde inlichtingen". Er moet een vaste commissie voor toezicht op de justitiële documentatie komen, "samengesteld uit twaalf leden, door de koning benoemd op de beurtelingse voordracht van de Kamer van Volksvertegenwoordigers en van de Senaat". En "eenieder die ernstige redenen heeft om te menen dat overeenkomstig de bepalingen van dit artikel over zijn persoon inlichtingen zijn ingewonnen, heeft het recht om aan de minister van justitie daarvoor inzage te vragen, onder de voorwaarden en in de vorm vastgesteld bij een in ministerraad overlegd koninklijk besluit".

Ofschoon er diverse goede kanten aan

dit voorstel zitten, roepen de diverse onderdelen ervan, afzonderlijk en tezamen, toch direct de algemene vraag op: wat wil L. Tobback ermee bereiken? Als men b.v. denkt aan de (geplande) instelling van de commissie-Wijninckx en aan de parlementaire toezichtscommissie, dan komt dit persoonlijk initiatief, dat getuigt van eenzelfde geest als deze 2 andere initiatieven, wel wat eigenaardig over. Waarom moet L. Tobback op dit moment op z'n eentje actie gaan voeren? Wil hij de aandacht vestigen op een belangrijk probleem? Dan zou dit voorstel overbodig zijn: het probleem is overbekend! Moet dit voorstel misschien dienen om persoonlijk in de gratie te komen / te blijven van een bepaalde strekking in de SP die in de rijkswacht een (te) gemakkelijk mikpunt heeft voor haar grieven tegen het onderdrukkend en dubbelzinnig paternalisme in de Belgische staat? Mocht dit zo zijn, dan is dit voorstel misplaatst: wie een politicus van formaat wil zijn moet geen goedkope electorale spelletjes spelen met belangrijke politieke problemen.

Ligt het werkelijk in de bedoeling van L. Tobback dat dit voorstel wordt uitgevoerd? Ik bedoel: wil Tobback werkelijk verboden zien dat de rijkswacht allerhande politieke inlichtingen verzamelt? Dit kan ik me van iemand die doorgaat voor een defensiespecialist, nauwelijks voorstellen (zie hierna). Maar waarom dan wel zo'n voorstel als dit? Is het misschien een kwestie van parlementaire tactiek geweest? Wilde Tobback met zijn voorstel stimuleren dat er door het parlement werk werd gemaakt van de geplande, meer gematigde initiatieven? Met de instelling van de genoemde commissies vlotte het in elk geval niet erg. Ook dit is moeilijk te beoordelen. Wel is het opmerkelijk dat omstreeks de

tijd waarin L. Tobback zijn voorstel indiende, concrete maatregelen werden genomen om de commissie-Wijninckx en de parlementaire toezichtscommissie te installeren. Mocht de installatie van deze commissies inderdaad bewerkstelligd resp. verhaast zijn door het initiatief van L. Tobback, dan is dit in elk geval een grote verdienste van dit initiatief.

Hoe dan ook, de parlementaire toezichtscommissie en de commissie-Wijninckx kunnen iets leren van het voorstel-Tobback. Duidelijk positief aan dit voorstel is het volgende:

— er wordt geen onderscheid gemaakt tussen geautomatiseerde en niet-geautomatiseerde gegevensbestanden;

— de automatisering van gegevensbestanden wordt onderworpen aan een specifieke regeling bij koninklijk besluit;

— de politieke verantwoordelijkheid van de minister van justitie voor (een deel van) de gegevensbestanden wordt duidelijk bepaald;

— er komt een van de rijkswacht onafhankelijke, door het parlement verkozen commissie om toezicht uit te oefenen op de door de rijkswacht bijgehouden justitiële documentatie;

— de burger krijgt inzage in de over hem verzamelde gegevens.

Het bovenstaande neemt niet weg dat er tegen dit voorstel en ook tegen de toelichting erbij bezwaren zijn aan te voeren.

1. In aansluiting op de hiervoor aangehaalde positieve punten kan allereerst worden gewezen op enkele onduidelijkheden in het voorstel. Zo is het niet duidelijk op welke gegevens de verantwoordelijkheid van de minister van justitie nu precies slaat. Enkel op zgn. criminele en/of justitiële informatie? Of op alle informatie die niet tot de verboden informatie behoort, dus ook allerhande, laten we gemakshalve even

zeggen niet-verboden bestuurlijke informatie over personen en instellingen, b.v. in verband met wapenvergunningen, leurkaarten etc. ? Omdat dit laatste niet aannemelijk is, is op slag niet meer duidelijk voor welke gegevens de minister van justitie wel nog verantwoordelijk is en voor welke niet meer. Maar wie is dan voor deze laatste gegevens verantwoordelijk ? Hierbij sluit nauw aan dat Tobback véél te gemakkelijk heenstapt over de grote moeilijkheid om de verboden politieke, culturele, sociale, medische etc. informatie te onderscheiden van justitiële informatie. Traditioneel worden — ter identificatie van personen of met het oog op de voorlichting van het parket — in de criminele recherche tal van gegevens verzameld die in een aantal gevallen op de een of andere manier thuishoren in de categorie van de gegevens waarvan Tobback de verzameling wil verbieden: beroepen van personen, hun sociale contacten, hun financiële toestand, lichamelijke gebreken, etc. Het zou m.i. te ver gaan nu zomaar te verbieden dat voortaan zulke gegevens door de rijkswacht niet meer mogen worden opgenomen. Zo'n algemeen, ongenueanceerd verbod zou in een aantal zaken niet alleen de gerechtvaardigde collectieve belangen van een doeltreffende en rechtvaardige strafrechtsbedeling kunnen schaden, maar ook de persoonlijke belangen van de betrokken verdachten. Eveneens had Tobback in zijn voorstel of in de toelichting erbij duidelijker mogen zijn over de inhoud van de diverse uitvoeringsbesluiten. Zo hadden er aanwijzingen gegeven mogen worden voor de geregelde schoning van de informatiebestanden, voor de toegankelijkheid ervan voor derden, voor de bevoegdheden van de toezichtscommissie. De eventuele makers van deze

besluiten hebben nu op deze belangrijke punten veel te veel vrij mandaat van Tobback gekregen. Merkwaardig vind ik tenslotte dat Tobback de burger die van z'n inzagerecht gebruik wil maken, verwijst naar de minister van justitie. Ware het niet beter om de beoordeling van de betrokken aanvragen over te laten aan de onafhankelijke toezichtscommissie ? Deze commissie zal beter én met meer vertrouwen vanwege de bevolking de persoonlijke belangen van de betrokkene kunnen afwegen tegen het collectieve belang van een goede strafrechtsbedeling dan de minister van justitie, die misschien te vaak te veel rekening moet houden met de traditionele afkeer bij politie en justitie van burgers die al te (?) geïnteresseerd zijn in hun doen en laten.

2. Het voorstel van Tobback heeft enkel betrekking op de zgn. informatieve taak van de rijkswacht en niet op die van de andere politiediensten. In de toelichting wordt deze eenzijdige benadering van het probleem min of meer verantwoord met het argument dat het "algemeen gevoelen van onbehagen" zich in deze ook tegen de rijkswacht richt. Hoewel dit laatste misschien wel juist is, de uitwerking van dit argument in de toelichting en impliciet in het voorstel is demagogisch en misleidend. Tobback schrijft dat de rijkswacht in het kader van de ordehandhaving "haar preventieve taak als prioritair beschouwt en dat daarbij het vergaren van inlichtingen vooraan staat". Dit is juist. Maar dan komt het. Tobback vervolgt met te zeggen dat het "algemeen gekend (is) dat de Rijkswacht de technologische vooruitgang in de uitoefening van haar preventieve taak heeft ingeschakeld en dat in de waaier van databestanden de zogeheten rijkswachtcomputer een niet onaanzienlijke plaats bekleedt". Hier-

mee gaat Tobback te ver en maakt hij een slinkse verbinding tussen de ordehandhaving en de computer die niet gepast is. De computer speelt inderdaad een rol in de preventieve taak(-uitvoering) van de rijkswacht, maar voorzover algemeen bekend is slaat het gebruik van de computer in dit verband alleen op de verkeerszorg en de gerechtelijke taak. Het is echter helemaal niet algemeen bekend, maar wordt in bepaalde kringen slechts hardnekkig *vermoed*, dat de computer ook wordt gebruikt in het kader van de ordehandhaving, waarop Tobback tevoren doelde. De rijkswacht zelf en ook wel haar ministers hebben dit toch ook altijd ontkend. En nooit heeft een buitenstaander kunnen *bewijzen* dat zij de burgerij bedrogen. De rijkswacht heeft indertijd wél de mogelijkheden bestudeerd om de informatieverwerking i.v.m. de ordehandhaving te automatiseren, dat staat vast, maar voorzover geweten is, werd dit plan inderdaad niet uitgevoerd. Tobbacks argumentatie is op dit punt in elk geval ronduit demagogisch. Brengt dit vooraanstaand kamerlid op deze manier zijn eigen voorstel behoorlijk in discrediet, de verdere toelichting erbij laat zien dat het bovendien ook niet zo adequaat is als op het eerste gezicht wel lijkt. Er blijkt eigenlijk zelfs uit dat dit voorstel misleidend is, in deze zin, dat hier de computer van de rijkswacht tot mikpunt van kritiek wordt gemaakt, terwijl het onderliggende, meer belangrijke probleem — de globale positie van de rijkswacht in het staatsbestel — buiten schot blijft.

Tobback schrijft dat de informatica door de mogelijkheden van combinatie van gegevens bij niet weinigen als een bedreiging overkomt, en dat de wet op de rijkswacht op het vlak van de ordehandhaving vaag is en in feite maar is wat de

rijkswacht er zelf van maakt ; en dat zodoende techniek en wet toelaten “dat tot in de meest persoonlijke levenssfeer kan worden doorgedrongen”. Nu is het onmiskenbaar dat de computer o.a. een versnelling mogelijk maakt in de produktie van “nieuwe” persoonsgebonden informatie en dat de computer b.v. ook surveillancemethoden in de hand werkt, die een bedreiging vormen voor het vrije verkeer in de samenleving. Maar welke rol de computer in de politieke sfeer zal spelen hangt sterk af van wat er aan informatie in deze machine kan worden gestopt en van het gebruik dat er van de automatisch verwerkte informatie kan worden gemaakt. En dit zijn op hun beurt geen kwesties van “informatica”, maar uitsluitend kwesties van bevoegdheden van en controle op de betrokken politiedienst. Welnu, Tobbacks voorstel bevat wel de mogelijkheid om de rijkswacht in het informatieve vlak te kortwieken, maar het meer algemene en meer belangrijke onderliggende probleem, taak en bevoegdheden van en de controle op de rijkswacht, laat Tobback eigenlijk ongemoeid. Hierom geloof ik dat Tobbacks voorstel, — mocht het ooit worden aangenomen, maar dit zal zeker niet het geval zijn — in de praktijk in het algemeen niet het effect zal hebben dat wordt gesuggereerd : een meer doeltreffende en verdergaande bescherming van de persoonlijke levenssfeer dan momenteel het geval is. De tegenspraak tussen het artikel dat Tobback opgenomen zou willen zien in de wet op de rijkswacht en de hele wetgeving op de rijkswacht met haar talrijke mogelijkheden, toelatingen, verplichtingen zelfs, tot penetratie in de persoonlijke levenssfeer van burgers zal dit verhinderen. Tobbacks voorstel zal maar met succes kunnen worden toegepast als héél het wettelijke en reglementaire kader van de rijkswacht met het oog

op meer en betere bescherming van de privacy wordt herzien. Hierna zal deze stelling wel duidelijker worden (19).

3. Tenslotte verdient het verbod dat

Tobback voorstaat, nl. dat de rijkswacht geen inlichtingen meer mag inwinnen of bijhouden "omtrent een activiteit of overtuiging op levensbeschouwelijk, cultureel, syndicaal, mutualistisch of politiek vlak", nog speciaal de aandacht. Wie wat afweet van de geschiedenis en werking van de rijkswacht en dit verbod voor het eerst leest, rijft zich de ogen uit: dit kan niet waar zijn: wil Tobback de rijkswacht afschaffen? Heel haar geschiedenis door heeft de rijkswacht immers toch in opdracht van haar overheid op grote schaal de gegevens verzameld die Tobback nu tot "verboden gegevens" bestempeld wil zien. En de gepubliceerde documenten uit de studie die door Sobemap ter voorbereiding van de automatisering bij de rijkswacht werd gemaakt, maken duidelijk dat dit heden ten dage ook nog gebeurt. Trouwens, de interne reglementen van de rijkswacht zetten hiertoe ook nu nog onomwonden aan. In het reglement voor de algemene dienst b.v. staat in het hoofdstuk over de dienst voor de handhaving van de openbare orde dat "de territoriale chefs zich op de hoogte (moeten) houden van de politieke, sociale en economische actualiteit, zowel van de algemene als van die welke geldt voor hun ambtsgebied. Ze moeten de evolutie volgen van de groeperingen die de openbare orde kunnen beïnvloeden en bedacht zijn op de onlusten die haar kunnen verstoren (...) Buiten de informatie betreffende de massabewegingen, stellen zij bijzonder belang in het programma, de organisatie en de activiteit van de publieke of geheime subversieve verenigingen" (art. 102). Eerlijkheidshalve wil

ik hier direct aan toevoegen dat het volgend artikel o.a. onderzoeken verbiedt "die de vrijheid schenden of die misplaatst zijn", en zegt dat de documentatie geen betrekking mag hebben "op filosofische of godsdienstige opinies". Wat dit laatste ook precies moge betekenen, het bovenstaande maakt duidelijk dat een verbod voor de rijkswacht om "politieke informatie" te vergaren, heel de conceptie en organisatie van dit korps aan het wankelen brengt.

De vraag is dan ook niet overbodig of een drastische reorganisatie van de rijkswacht, zoals Tobback die in wezen voorstelt, wenselijk is. Persoonlijk ben ik daar niet zomaar een voorstander van. Ten eerste niet omdat door een dergelijke maatregel het probleem waarom het hier gaat, helemaal niet wordt opgelost. Iedere regering zal behoefte hebben aan de betrokken gegevens en zal dan ook de informatieve opdracht die de rijkswacht nu heeft, in geval van reorganisatie van dit korps, gewoon toebedelen aan een of meer andere diensten, hoogstwaarschijnlijk met name aan de Veiligheid van de Staat. Welnu, dit laatste zou beslist geen verandering ten goede zijn. Deze dienst heeft geen wettelijk statuut en kent in feite geen enkele vorm van min of meer publieke controle. Het is echt wat men noemt een geheime dienst! Een recente, min of meer officiële overheidspublicatie meldt dat de bevoegdheid van deze dienst zich o.a. uitstrekt tot "alle subversieve of potentieel subversieve menselijke gedragingen op politiek, cultureel, sociaal, economisch en administratief gebied" (20). En dit terwijl iedere vorm van adequate bescherming van de burger tegen het optreden van de Veiligheid van de Staat ontbreekt. Stel je voor dat zo'n dienst de omstreder informatieve taak van de rijkswacht

overneemt ! Nog erger zou het zijn wanneer zuiver militaire inlichtingendiensten de plaats van de rijkswacht op dit punt zouden innemen. Maar het zou evenmin een gelukkige ontwikkeling zijn wanneer de gemeentepolitie zonder nadere regeling een grotere rol zou gaan spelen in de vergaring van de bedoelde informatie.

Op de tweede plaats ben ik niet zomaar een voorstander van de hiervoor genoemde reorganisatie van de rijkswacht, omdat de vergaring van de omstrede gegevens moet worden gezien in functie van de taak van en de taakverdeling bij de onderscheiden diensten. Indien men de rijkswacht haar vooraanstaande rol in de ordehandhaving laat behouden, dan kan haar niet zomaar iedere vorm van vergaring van "politieke informatie" worden ontnomen. Dit zou gewoon dwaas zijn omdat het een adequaat aan de omstandigheden aangepast optreden, waarin de gulden regels van proportionaliteit en subsidiariteit van geweldgebruik zo veel mogelijk worden gerespecteerd, ernstig zou bemoeilijken. Wil een politiedienst in een democratie adequaat de orde kunnen handhaven, dan moet zij zich oriënteren op de maatschappelijke ontwikkelingen in die staat. Wil men dus niet dat de rijkswacht dit laatste doet, dan moet men haar de ordehandhavingstaak ontnemen. Maar vermits dan de taak van de gemeentepolitie op dit vlak evenredig zou toenemen, zou daar de behoefte aan "politieke informatie" groeien en zou daar opnieuw het probleem van de bescherming van het privé-leven rijzen.

Met deze argumentatie wil ik helemaal geen pleidooi houden voor het ongebreidelde ficheren van (potentiële) politieke, culturele en economische "opposanten", of voor de handhaving van de bestaande regelingen van het politieap-

paraat op dit vlak. Helemaal niet ! Met mij zullen toch velen zich bezorgd afvragen hoe een korps zijn politiek-politiële opdracht heden ten dage precies uitvoert, dat in zijn reglement voor de algemene dienst o.a. voorschrijft dat er "voor de rijkswacht slechts één partij (is), die van het goede en de orde" en dat de "openbare orde de gezonde, politieke, economische en sociale toestand van het land (is) en de toestand van inwendige stabiliteit van de Staat, binnen de wettelijke vastgelegde grenzen", terwijl zulke stellingen hand in hand gaan met voorschriften als : "Aan de actie van de rijkswacht moet ook de strikste onpartijdigheid ten grondslag liggen". Maar men moet de onderhavige problematiek genuanceerd onder ogen blijven zien.

Het klinkt wel democratisch om te eisen dat de rijkswacht voortaan moet afzien van de vergaring van politieke informatie, maar is het in feite geen al te goedkope en zelfs onverstandige eis? Wat er m.i. moet gebeuren is een globale reorganisatie van het politieke inlichtingenwerk. Er zou eindelijk eens een behoorlijke wettelijke basis moeten worden verschaft aan de organisatie van en de controle op de Veiligheid van de Staat. De betrekkingen van deze dienst met de andere politiediensten en met het ministerie van binnenlandse zaken zouden duidelijk moeten worden bepaald. Verder zouden de algemene richtlijnen voor de uitvoering van het politieke inlichtingenwerk moeten worden gepubliceerd. En tenslotte is het voor een democratische rechtsstaat warempel toch niet te veel gevraagd dat een vaste parlementaire commissie een zo effectief mogelijke controle uitoefent op een vorm van politiewerk die maar moeilijk te verzoenen is met de beginselen van democratie.

Tot besluit : naar een staatscommissie voor de bestudering van het politievraagstuk ?

De politiek-politiële werkzaamheid van het politieapparaat is in onze samenleving in toenemende mate een probleem. De ingebruikneming van de computer door de politie heeft dit probleem weer aangescherpt. Terwille van duurzame, min of meer democratische verhoudingen in onze samenleving is het noodnoodig dat deze werkzaamheid van het politieapparaat zoveel mogelijk wordt ingedijkt en dan stevig onder controle wordt gehouden. Om dit te bereiken moeten doeltreffende maatregelen t.o.v. het h le politieapparaat worden genomen. Tot nu toe heeft het parlement nagelaten om zulke maatregelen te treffen. De initiatieven die het afgelopen jaar in deze richting zijn ontplooid, laten niet verhopn dat er op termijn van enkele jaren wel zulke maatregelen zullen worden getroffen. Ook moge uit het bovenstaande zijn gebleken dat het

politieke inlichtingenwerk niet los kan worden gezien van de globale organisatie van en de taakverdeling in het politieapparaat. Omdat deze organisatie en taakverdeling ook op tal van andere punten grote problemen scheppen, is het misschien aangewezen, dat "het politievraagstuk" eindelijk eens in zijn algemeenheid wordt onderzocht. De ervaring van de laatste jaren heeft uitgewezen dat een dergelijke taak niet kan worden toevertrouwd aan de ministeri le ambtenarij, de politieke kabinetten en de politiediensten zelf. Het parlement is, meen ik, ook niet tot een dergelijk onderzoek in staat. De universiteiten kunnen wel een bijdrage leveren, maar als zodanig kunnen zij het politievraagstuk ook niet aan. Misschien kan enig heil voor de oplossing van de meest nijpende deelproblemen alleen nog worden verwacht van een daadkrachtige staatscommissie met een duidelijke taakstelling, ruime bevoegdheden en middelen, en een beperkt ledental. □

(1) Saint Viteux, "De informatica in de rijks-wacht tien jaar later", in *Revue van de Rijkswacht*, 1980, nr. 2, 4-9.

(2) Wat Duitsland betreft kan worden verwezen naar het *Erster T tigkeitbericht* en het *Zweiter T tigkeitbericht van de Bundes-beantragten f r den Datenschutz*, Zur Sache, 1979 en 1980 (Themen Parlamentarischer Beratung). Ook erg belangrijk zijn in dit verband de mededelingen van de Bundesminister van binnenlandse zaken, Baum, d.d. 25.4.1979 over *Fragen der Zusammenarbeit des Grenzschutzeinzeldienstes mit anderen Sicherheitsbeh rden und Angelegenheiten des Datenschutzes im Grenzschutzeinzeldienst. en over Dateien / Karteien im Bereich des Bundeskriminalamtes*.

Aangaande de situatie in Nederland raadple-

ge men b.v. de regelingen die werden getroffen voor de herkenningdienst van Amsterdam, voor de Criminele Recherche Informatiedienst, en voor de Commissie van Toezicht, in het *Algemeen Politieblad*, 126, 1977, 11, 277-278; 126, 1977, 18, 456-458; 127, 1978, 22, 538-539.

Van de situatie in de Verenigde Staten kan men zich enigzins een beeld vormen via de studie van J.T. Elliff, *The reform of FBI intelligence operations*, Princeton, 1979, en van G.B. Trubow, *Privacy and security of criminal history information; an analysis of privacy issues*, Washington D.C., 1978.

(3) L. Praet, *Algemene beveiliging van de data processing in het CVI Gd.*, Document, 1974, nr. 6, 31.

(4) *De Morgen*, 23 oktober 1979, 3.

- (5) Nationaal Syndicaat van het Rijkswachtpersoneel, *Witboek Malaise Rijkswacht*, Brussel, 1980.
- (6) *De Standaard*, 12 mei 1980, 21.
- (7) Zie noot 6.
- (8) *De Morgen*, 7 juni 1980, 2.
- (9) *De Standaard*, 20 juni 1980, 2
- (10) E. Fieuws. *De komputer, een modern panopticon* (gerechtelijke informatieverwerking bij de gemeentelijke politie te Brugge). Leuven, 1980 (Licentiaatsthesis faculteit rechtsgeleerdheid K.U.Leuven, afdeling strafrecht, strafvordering en criminologie).
- (11) *Documenten Senaat*, Z. 1979-1980, 339-345.
- (12) *De Standaard*, 20 juni 1980, 2.
- (13) *Documenten Kamer*, Z. 1979-1980, 2, 93-101.
- (14) C. Fijnaut, "De reorganisatie van het politieapparaat", in *Panopticon*, 1, 1980, 2, 93-101.
- (15) *De Morgen*, 11 april 1980, 2, en interview met R. Van Elslande in *Knack* van 19 maart 1980.
- (16) *Documenten Kamer*, Z. 1979-1980, 583 nr. 1.
- (17) *Documenten Senaat*, Z. 1975-1976, 846 -nr. 1.
- (18) Zie noot 6.
- (19) Verder mag ik verwijzen naar het artikel van H. Meers en S. Roosen, Privacy en rijkswacht, in *Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiekrecht*, 34, 1979, 1-2, 18-39.
- (20) Belgisch Instituut voor Voorlichting en Documentatie, *Wat men moet weten over het ministerie van justitie*, Brussel, 1977.